

Марія Пангелова

РОЛЬ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ «СЛОВО» У
СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ
(на матеріалі письменницького епістолярію)

Актуальність дослідження. Широке та добре збережене приватне листування українських митців, що творили поза межами України дозволяє отримати уявлення про їх діяльність на літературній ниві, зокрема, в ОУП «Слово», про розуміння ними цілей та завдань літературознавства та критики тощо.

Не дивлячись на певні досягнення в царині дослідження епістолярію, все ще не достатньо вивченими залишаються соціальні функції листування, характер відображення в них дійсності, їх змістові особливості та ін. Особливої уваги заслуговують дослідження Л. Вашків [1], М. Коцюбинської [4], В. Кузьменка [5], Ж. Ляхової [10], Г. Мазохи [11], В. Святовця [13] тощо. Проте, слід зауважити, що епістолярна спадщина членів ОУП «Слово» потребує ще досить значної уваги. Приватна кореспонденція письменників-емігрантів становить безперечний інтерес ще й тому, що їх творчість лише нещодавно стала широко відомою. Українська інтелектуальна думка емігрантів зумисне тривалий час замовчувалася і не визнавалася як така, що може конкурувати із передовою європейською. Саме тому осмислення і глибше вивчення прогалин з історії літератури України сьогодні є актуальним і необхідним.

Отже, актуальність нашої розвідки міститься і в самому матеріалі дослідження, і в його проблематиці.

Мета дослідження. Метою праці є дослідження ролі ОУП «Слово» у становленні української культури в міжнародній спільноті крізь призму письменницького епістолярію. Реалізація означеної мети передбачає виконання таких **завдань:** з'ясувати теоретичні аспекти епістолярної письменницької критики; виявити особливості певних літературних дискусій

членів ОУН «Слово» у їхньому приватному листуванні; на основі конкретного текстуального матеріалу охарактеризувати творчу полеміку майстрів слова щодо шляхів розвитку української літератури на еміграції, виявити аспекти, що потребують подальшого з'ясування.

Документи свідчать, що українські культурні діячі поза Радянським Союзом пильно стежили за подіями в Україні, відчувається їх постійний творчий зв'язок із Батьківщиною. Фізична відсутність митців на теренах Радянської України не означала їх фактичного збайдужіння до рідної землі та її культурного розвитку. Письменники українського екзилу не були байдужими і до історичних подій.

За кордоном митці мали нагоду друкуватися в самотужки створених часописах, що допомагало розуміти і підтримувати один одного. Так, наприклад, у Празі та Берліні на початку 20-х років діяв літературний журнал «Нова Україна», він допомагав дебютувати новачкам і друкувати свої видання старшому поколінню авторів. Незначні частки статей та творів, збережені до наших часів таких прозаїків і поетів, як В.Винниченко, О.Олесь, Ю.Косач, Т.Осьмачка, Г.Журба, П.Богацький, М.Вороний, О.Ольжич, О.Теліга, У.Самчук, Є.Маланюк та багато інших яскраво свідчать про те, що письменники ніколи не поривали духовного зв'язку із Україною. Відомий факт, що письменник Улас Самчук заснував у Канаді Об'єднання українських письменників «Слово», яке об'єднало довкола себе українських інтелектуалів із різновекторними поглядами. Як пише В.Кузьменко, «трапляються у цих кореспонденціях не лише критичні голоси щодо поточного літературного процесу, не тільки інформація про себе та про творчі задуми. Дуже часто придибуємо в них також і певну дозу типової емігрантської «жовчі», породженої не так невідрадним становищем на чужині, як різного характеру чварами в еміграції, де кожне угруповання вважало єдино правильним лише його шлях» [5, с.150].

На початку 1950-х років виникла думка відродити Мистецький Український рух. Колишній голова Улас Самчук звернувся навіть з відкритим

листом до всіх членів МУРу з пропозицією відродити об'єднання. Але його не підтримали. У листі Уласа Самчука до Івана Багряного від 30 січня 1950 року читаємо: «Дорогий Пане Іване! Ви маєте рацію, щодо завчасности відновлення МУРу. За винятком трьох членів і одного не члена, ніхто на мій заклик не zareагував. Я цього не хотів робити, але мене намовили деякі наші колеги, що так само не виявили ніякої активності. Признатися, мені все то найменше потрібно і, коли я ще з тим вожуся, то лише тому, що не люблю дитячих комплексів, так властивих нашим багатьом колегам... Побавились, набридло і кидаємо. Всі ті клуби і товариства – нічого не будуть варта, коли люди не потраплять поважно і солідно поводитись. Нам треба було організації для розпочаття міжнародної роботи, далі шукання засобів на видавництво, ще далі упорядкування стосунків з пресою. Для цього треба одної міцної світової нашої організації, а не окремих гуртків, до голосу яких ніхто не буде прислухатися... Але що тут говорити...»[6].

26 червня 1954 року – дата народження Об'єднання Українських Письменників «Слово», хоча офіційно її було проголошено на установчих зборах 19 січня 1957 року. «Слово» є продовженням основних принципів свого попередника – МУРу, об'єднує українських письменників із багатьох країн світу з метою сприяння розвитку незалежного письменства, літературно-мистецької критики та зв'язку з читачем.

До членів-основоположників ОУП «Слова» належали: Василь Барка, Іван Багряний, Галина Журба, Григорій Костюк, Кравців, Юрій Лавріненко, Вадим Лесич, Леонід Лиман, Наталя Лівицька-Холодна, Оксана Лятуринська, Євген Маланюк, Теодосій Осьмачка, Микола Понеділок, Богдан Рубчак, Улас Самчук, Юрій Шевельов (Юрій Шерех) та інші знані митці вітчизняного письменства.

Ідея об'єднання українських письменників на американській землі у професійну організацію виникла після переселення митців з Європи. Головна хвиля «переміщених осіб» з європейського континенту припадає на 1949 рік.

Бажання продовжувати літературну діяльність сприяло створенню організації, яка об'єднала мистецькі сили [2].

Протягом першого періоду діяльність ОУП «Слово» виявлялася у двох аспектах: організаційному та творчому. Саме літературний процес дійшов до зрілої рівноваги, а українська проза зробила великий крок уперед.

У багатьох творах українські емігрантські письменники найбільшу увагу приділяли українцям за умов радянської дійсності. Таким є твір Тодося Осьмачки «Ротонда душогубців»: страшний і разом з тим мистецьки правдивий образ українського народу, розіп'ятого сталінською системою.

Улас Самчук, окрім творів «Чого не гоїть огонь», трилогії «ОСТ», «На твердій землі», створив ще і низку спогадів «П'ять по дванадцятій», «На білому коні», «На коні вороному», «Плянета Ді-Пі». У кожному з прозових творів У. Самчука постає певний етап великої епопеї української людини, що почала похід з «Волині», а закінчила у творі «На твердій землі». У своєму листі до І. Вовчука від 4 березня 1958 року письменник вдається до власного потрактування своїх творчих доробків: «Автор ніколи не вдоволений до кінця своїм писанням. Тому готов переписувати його до безконечного (мається на увазі твір «Чого не гоїть вогонь» - М.П.). Я сів переписувати, ще не скінчив, але надіюся скоро скінчити. Зasadничо /моя особиста опінія/ твір буде цікавий. Мені б дуже хотілося докінчити напочатий твір про Чупринку і третій том «Ост». Це було б завершення мого літературного діяння. Три томи «Ост» були б твором у нашій літературі унікальним і колись він мав би велике значення» [8].

На наш погляд, цікавим видається лист до Є. Маланюка від 11 березня 1958 року в якому автор «Марії» ділиться власною концепцією щодо розуміння літератури: «А «реалізм», а «раціоналізм» це не лише наше, селянське. Це єдиний стиль усієї світової літератури широких полотен. Будь це Гальсворсі, будь це Дюр Гар, будь це Мацо де ля Рош, Стейнбек, Фолькнер

чи Мічець – я б навів Вам таких десятки, включно з класиками, як Бальзак, Толстой – всі вони були реалістами у вислові, у мислі, у плоскостях. Глибини і висоти без земної перспективи, ніякі глибини і ніякі висоти <...> Розуміється – існують ще містики, символісти, або просто люди езопівської словні, але це не завжди те найбільше і найглибше. Іноді і звичайні юродиві, а то й кльовни потрапляють кинути якісь піфійні казуси, але яка б не була та казуїстика – вона ніколи не заступить мудрости, ясности, логіки. На жаль, мені інколи приходить думка, що зокрема ми, українці, більше любимо казуїстику, ніж мудрість. Ісповідуємо філософію не мудрости, а хитрости» [9].

Улас Самчук будь-що намагався втриматися при творчому процесі, адже вірив, що колись його твори будуть-таки визнані світовою літературою: «Прошу мене зрозуміти: все то разом для мене лише неприємність, але є то єдиний засіб у наших теперішніх умовах, коли ми не маємо ані видавництва, ані читача, дати нашій літературі нові твори і тим самим прожовчити творчий процес нашої культури поза залізною заслоною у вільних умовах. Є то наша трагедія, але що маємо робити? Підняти руки і здатися?» (із листа У. Самчука до П. Білосюка від 27.09.1955 р.) [7].

Документи свідчать, що українські культурні діячі поза Радянським Союзом пильно стежили за подіями в Україні, відчувається їх постійний творчий зв'язок із Батьківщиною. Фізична відсутність митців на теренах Радянської України не означала їх фактичного збайдужіння до рідної землі та її культурного розвитку. Письменники українського екзилу не були байдужими і до історичних подій.

За кордоном митці мали нагоду друкуватися в самотужки створених часописах, що допомагало розуміти і підтримувати один одного. Так, наприклад, у Празі та Берліні на початку 20-х років діяв літературний журнал «Нова Україна», він допомагав дебютувати новачкам і друкувати свої видання старшому поколінню авторів. Незначні частки статей та творів, збережені до

наших часів таких прозаїків і поетів, як В.Винниченко, О.Олесь, Ю.Косач, Т.Осьмачка, Г.Журба, П.Богацький, М.Вороний, О.Ольжич, О.Теліга, У.Самчук, Є.Маланюк та багато інших яскраво свідчать про те, що письменники ніколи не поривали духовного зв'язку із Україною. Як пише В.Кузьменко, «трапляються у цих кореспонденціях не лише критичні голоси щодо поточного літературного процесу, не тільки інформація про себе та про творчі задуми. Дуже часто придибуємо в них також і певну дозу типової емігрантської «жовчі», породженої не так невідрадним становищем на чужині, як різного характеру чварами в еміграції, де кожне угруповання вважало єдино правильним лише його шлях» [5, с.150].

У дослідженні про одного з членів ОУП «Слово» Галину Журбу Валерій Шевчук констатує: «Її твори й досі живі, з них завмер, як метелик у краплині бурштину світ, який вона бачила, любила й уміла відтворити. Бо любов до світу й людини в її творах—перша їхня прикметна ознака. Бо слово під її пером набувало трепетності й сили, а картини, що їх вона змалювала, творились рукою доброго Майстра» [15].

Микола Голубець писав: «Галина Журба виступила на літературному полі в 1908 році з книжкою оповідань «З життя». Тогочасна українська критика щиро привітала талановиту дебютантку...» [3].

Євген Маланюк, в свою чергу, про Галину Журбу писав наступне: «Хочеться вірити, що твір Галини Журби («Зорі світ заповідають») відіграє тут переломову роль, що її в польській літературі виконує нині Марія Домбровська «Ночі і дні». Всі внутрішні дані Галина Журба має!» [12].

Написавши «Далекий світ» Галина Журба у Філадельфії у розмові з О.Тарнавським сказала: «Я мушу це написати, бо хто крім мене може це зробити. Я одна. Залишилась з цього «далекого світу», і мені приречено про той світ писати» [14].

Діаспорна критика захоплено сприйняла повість Галини Журби, хоча декому з рецензентів видалася дивною нещадна авторська позиція, спрямована проти польсько-шляхетського середовища, з якого вона вийшла.

Отже, вже із висловів цих літературознавців, письменників, ми бачимо, всю неординарність та талант Галини Журби, який нікого не лишав байдужим.

Коли наша Батьківщина стала незалежною державою, між «Словом» і Спілкою письменників України встановилися тісні контакти. Після штучного розмежування, що тривало понад півстоліття, відбулося, нарешті, злиття письменства України та діаспори в єдине рідше національної літератури.

Отже, аналіз епістолярної спадщини вітчизняних майстрів художнього слова дає підстави констатувати, що митці у своїх листах правдиво відбивають найголовніші риси своєї доби. Їх листи глибоко віддзеркалюють власне внутрішнє духовне життя. Аналіз письменницької приватної кореспонденції доводить, що роль авторів не обмежувалась тільки служінням художньому слову. Епістолярій письменників ідентифікував їхню активну участь в осмисленні суспільних процесів, у прагненні вивести українську культуру загалом і літературу зокрема на європейські, а то й світові обшири.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашків Л.П. Епістолярна літературна критика: становлення, функції в літературному процесі [Текст] / Л.П. Вашків. – Тернопіль: Поліграфіст, 1998. – 134 с.
2. Зорі світ заповідають... [Текст] / Г. Журба ; післяслово М. Голубець. - Львів : Накладом Івана Тиктора, 1933. - 128 с. - (Українська бібліотека ; ч. 10, жовтень 1933).
3. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954 —1989.

4. Коцюбинська М.Х. «Зафіксоване і нетлінне»: Роздуми про епістолярну творчість [Текст] / М.Х. Коцюбинська. – К.: Дух і літера, 2001. — 300 с.
5. Кузьменко В.І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ ст. [Текст] / В.І. Кузьменко – К., 1998.
6. Лист У. Самчука до І. Багряного від 30.01.1950 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф.195, №320.
7. Лист У. Самчука до П. Білосюка від 27.09.1955 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф.195, №343.
8. Лист У. Самчука до І. Вовчука від 04.03.1958 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф.195, №391.
9. Лист У. Самчука до Є. Маланюка від 11.03.1958 р. // Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. – Ф.195, №639.
10. Ляхова Ж. Теоретичні питання дослідження епістолярію українського письменства // Третій Міжнародний конгрес україністів. – Харків, 1996. – Том: Літературознавство. – С. 85-91.
11. Мазоха Г.С. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації: Монографія [Текст] / Г.С. Мазоха. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
12. Маланюк Є. Нотатники [Текст] / Є. Маланюк. – К.: Темпора, 2008. – 336 с.

13. Святовець В.Ф. Епістолярна спадщина Лесі Українки. Листи в контексті художньої творчості [Текст] / В.Ф. Святовець. – К.: Вища школа, 1981. – 183 с.
14. Тарнавський О. Письменниця далекого світу: До вісімдесятип'ятиріччя Галини Журби // Відоме й позавідоме. – К.: Час, 1999. – С. 320-329.
15. Шевчук Валерій. Похід життя Галини Журби // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 5. – С. 27-36.